

100 LIETUVOS VALSTYBINGUMO METŲ

PAGRINDINIAI ISTORINIAI
OBJEKTAI VILNIUJE

VILNIUS

Atkurtai Lietuvai

1918 m. vasario 16 d. pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės Aktas padėjo pagrindą moderniai Lietuvos valstybei ir jos sostinei Vilniui. Tai viena svarbiausių datų tautos istorijoje – naujos, demokratiškai valdomos šalies įkūrimas.

Aktas padėjo sukurti valstybę, paremtą lygybės, laisvės ir gerovės principais, kurioje galėjo taikiai sugyventi skirtingos tautos ir socialinės grupės. Jo signatarai – dvidešimt lietuvių, išrinktų į Lietuvos Tarybą ir gavusių užduotį atkurti Lietuvos valstybingumą.

Jų išsilavinimai, kilmės ir vėlesnės lemtys buvo labai skirtingos. Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio proga šis leidinys pristato svarbiausias Vilniaus vietas, susijusias su Lietuvos Nepriklausomybės Aktu ir miesto kultūriniu gyvenimu XX a.

Muziejus

Bažnyčia

Teatras /
Koncertų salė

Atminimo
lenta

1. DIDYSIS VILNIAUS SEIMAS

Lietuvos nacionalinė filharmonija
Aušros Vartų g. 5, www.filharmonija.lt

+370 526 65233, +370 526 65216
Biliėtų kasa: II-VI 10:00 - 13:30,
14:00 - 19:00, VII 10:00 - 12:00

Dabartinis Filharmonijos pastatas atsirado XX a. pradžioje, kai miesto Dūma drauge su jos sudaryta Teatro statybos komisija nutarė įrengti teatrui ir koncertams skirtą salę rekonstruojamuose čia stovėjusiuose Pirklių namuose.

Naujoji salė tapo daugelio įsimintinų įvykių liudininke. Ja pasinaudojo ir stiprėjantis lietuvių sąjūdis su broliais Vileišiais bei Jonu Basanavičiumi priešakyje: 1904 m. panaikinus lietuvių kalbos draudimą, čia buvo įsteigtas pirmasis Vilniuje Petro Vileišio lietuviškas knygynas, 1905 m. gruodžio 4-5 d. čia buvo sušauktas Didysis Vilniaus seimas, 1906 m. lapkričio 6 d. įvyko pirmosios lietuviškos operos „Birutė“ premjera.

Į Didįjį seimą po vieno „Vilniaus žiniose“ išspausdinto kvietimo susirinko apie 2 000 valsčiuose išrinktų lietuvių atstovų iš dabartinės Lietuvos, Ukrainos, Latvijos, Lenkijos. Žmonės tiesiog netilpo salėje. Jame pirmą kartą iškeltas Lietuvos politinės autonomijos reikalavimas: „Kadangi Lietuvos gyventojų reikalai pilnai gali būti patenkinti tiktai prie tikros mūsų krašto autonomijos ir kadangi norima, kad ir kitos Lietuvoje gyvenančios tautos galėtų pilnai laisvai naudotis, lietuvių susiavimas nusprendė reikalauti Lietuvai autonomijos su Seimu Vilniuje, išrinktu visuotiniu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu, neskiriant lyties, tautos, tikėjimo. Toji autonomiška Lietuva turi būti sudėta iš dabartinės etnografinės Lietuvos, kaipo branduolio, ir tų pakraščių, kurie dėl ekonomiškų, kultūrinių, tautinių arba kitų priežasčių traukia prie to branduolio ir kurio gyventojai priklauso ti prie to norės.“

2. PIRMOSIOS LIETUVIŠKOS MIŠIOS

Šv. Mikalojaus bažnyčia
Šv. Mikalojaus g. 4, www.mikalojus.lt

Atidaryta: I-VI 15:30 - 18:30, VII 7:15 - 15:00

Slaptą lietuvių inteligentų kultūrinę draugiją „Dvylika Vilniaus apaštalų“ dar griežčiausio lietuvių spaudos draudimo metais įsteigė būsimasis signataras Donatas Malinauskas kartu su Juozapu Ambraziejumi ir Povilu Matulioniu, subūrę dvylika įvairių pažiūrų ir nebūtinai lietuviškai kalbančių aktyvių litvomanų. Tarp jų, be įkūrėjų, buvo trys broliai Vileišiai, Andrius Domaševičius, Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis. Draugijai priklausė ir dvi iškilios moterys: Felicija Bortkevičienė – Didžiojo seimo, Steigiamojo seimo narė, moterų organizacijų steigėja ir dalyvė, bei Filomena Malinauskaitė – aktyvi knygnešių pagalbininkė, lietuvių švietimo ir kultūros organizacijų narė, telkusi lietuvius į Šv. Mikalojaus bažnyčios parapiją.

Ši draugija įsteigė fondą lietuvių raštijai, mokslui ir menui remti bei atkakliais laiškais Vilniaus vyskupui dar 1901 m. pasiekė, kad Šv. Mikalojaus bažnyčioje būtų laikomos mišios lietuvių kalba. Draugijos lėšomis 1904 m. pradėtas leisti pirmasis lietuviškas dienraštis „Vilniaus žinios“.

Šv. Mikalojaus bažnyčioje „Dvylikos Vilniaus apaštalų“ atminimas įamžintas memorialiniu raudono granito medaliu prie pat Vytauto Didžiojo biusto, pastatyto 500-osioms jo mirties metinėms ir bažnyčios tarnų išsaugoto per visą sovietmetį.

3. LIETUVIŲ KONFERENCIJA IR PIRMOJI LIETUVIŲ ĖIMNAZIJA

Lietuvos rusų dramos teatras
Jono Basanavičiaus g. 13, 14
www.rusudrama.lt

+370 526 20552
Bilietaų kasa: II-VI 10:45 - 14:45, 16:30 - 18:30,
VII 11:00 - 16:00

1915 m. nuo Didžiojo Vilniaus seimo lietuvių telkę visuomenės veikėjai įsteigė Lietuvių draugiją nukentėjusiems dėl karo šelpti. Pirmajam pasauliniam karui besibaigiant, Draugijos komitetas, kuriame buvo ir keturi būsiami signatarai, – Antanas Smetona, Jurgis Šaulys, Steponas Kairys, Petras Klimas, – ėmė planuoti Lietuvos valstybės atstatymo ir nepriklausomybės paskelbimo veiksmus. Jie išrūpino vokiečių valdžios leidimą sušaukti Vilniuje Lietuvių konferenciją, kuri įvyko 1917 m. rugsėjo 21 d. Vilniaus lenkų bendruomenės lėšomis statytame Pohuliankos teatre. Konferencija posėdžiavo užsidariusi ir nedalyvaujant jokiam okupacinės valdžios atstovui. Joje išrinkta Lietuvos Taryba, kuri buvo vienbalsiai įgaliota atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę su sostine Vilniumi.

Jau 1915 m. Draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti ėmė rūpintis lietuvių gimnazijos įkūrimu. Oficialiai pedagogų sudėtį patvirtino ir finansavimą skyrė Lietuvių mokslo draugija, kuriai vadovavo Jonas Basanavičius. Gimnazijos direktoriumi paskirtas lietuvių kalbos mokytojas Mykolas Biržiška. Į pirmąsias pamokas 1915 m. spalio 18 d. susirinko 25 mokiniai, o tą pačią metų gruodį mokinių skaičius pasiekė 75. Mokslas buvo mokamas, nepasiturintiems buvo daromos lengvatos, o neturintiems kur gyventi suteikiamas bendrabutis. Vytauto Didžiojo vardas gimnazijai suteiktas 1921 m. rugpjūčio mėn. Lietuvių draugijų pastangomis gimnazija veikė per visą Lenkijos okupacijos laikotarpį.

4. LIETUVOS HERBO ISTORIJA

Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus
Vilniaus g. 41, www.ltmkmlt

+370 526 22406

Darbo laikas: II, IV, V 11:00 - 18:00,
III 11:00 - 19:00, VI 11:00 - 16:00

Muziejuje saugoma pasaulinio lygio grafiko, tapytojo ir scenografo Mstislavo Dobužinskio scenografijos darbų kolekcija, įtraukta į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinį registrą. Šis 1875 m. Naugarde, Rusijoje, gimęs menininkas Lietuvos istorijoje užima ypatingą vietą. M. Dobužinskis mokėsi Sankt Peterburgo dailės piešimo mokykloje, Vilniaus gimnazijoje, Sankt Peterburgo universitete, buvo Mikalojaus Konstantino Čiurlionio amžininkas ir parodų bendraautoris. Plačiai žinomi jo 1906–1907 m. tapyti „Vilniaus vaizdai“.

Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, menininkas dalyvavo kuriant lietuviškus ordinus, pašto ženklus. 1925 m. M. Dobužinskiui buvo suteikta Lietuvos pilietybė, o 1929 m. jis dalyvavo Lietuvos herbo Vyčio konkurse, kur jo versija, šalia Tado Daugirdo, Antano Žmuidzinavičiaus, Juozo Zikaro, Adomo Galdiko kūrynių, buvo pripažinta labiausiai istoriškai pagrįsta, tačiau oficialiai taip ir nebuvo patvirtinta. M. Dobužinskio atminimas taip pat įamžintas Kęstučio Musteikio ir Algirdo Umbraso sukurta molberto formos skulptūra prie pat Vilniaus katedros.

5. „LIETUVOS AIDO“ SPAUSTUVĖ

Totorių g. 20

Kad apie paskelbtą Lietuvos Nepriklausomybės Aktą sužinotų Lietuvos žmonės, signataro Petro Klimo iniciatyva pasirašymo išvakarėse jis buvo atspausdintas „Lietuvos aide“, Martyno Kuktos spaustuvėje. Išliko apie 200 tos dienos laikraščio egzempliorių, tuomet išplatintų visoje Lietuvoje. Nepriklausomybės paskelbimo dieną okupacinė vokiečių valdžia nusiaubė spaustuvę, o Kuktaį kelias paras kalino areštiniėje.

M. Kutka grįžo iš Sankt Peterburgo į Vilnių dar 1904 m. Padrąsintas Petro Vileišio ir remiamas brolio įrėngė spaustuvę. Nuo 1911 m. ji veikė Totorių gatvėje. Šiandien apie tai primena memorialinė lenta ant pastato.

6. VALSTYBĖS VĒLIAVOS ŠVENTĒS IŠTAKOS

Gedimino pilies bokštas
Arsenalų g. 5, www.lnm.lt

+370 526 17453
Laikiniai uždaryta lankytojams

1918 m. gruodžio mėn. į Lietuvą įžengė revoliucinė bolševikų kariuomenė. 1919 m. sausio mėn. pradžioje ji užėmė Vilnių, sparčiai artėjo prie Kauno, į kurį persikėlė Lietuvos Valstybės Taryba ir Vyriausybė.

1919 m. sausio 1 d. Lietuvos savanoriai Gedimino bokšte jau buvo iškėlę trispalvę vėliavą. Operacijai vadovavo Vilniaus komendantas Kazimieras Škirpa, jam padėjo savanoriai iš visų Lietuvos pakraščių. Pakelta vėliava buvo palydėta šūviais ir „Tautiška giesmė“. Deja, pirmą kartą iškelta Lietuvos trispalvė plevėsavo neilgai. 1919 m. sausio 6 d. Vilnių užėmę bolševikai nuo trispalvės nuplėšė geltoną ir žalią spalvas ir paliko tik raudoną.

Antrą kartą Lietuvos trispalvė suplevėsavo 1920 m. rugpjūčio 26 d., kai į Vilnių sugrįžo Lietuvos kariuomenė. Tačiau tą pačių metų spalį Vilnių užgrobė „želigovskininkai“ ir lietuviška trispalvė vėl buvo nuplėšta.

Trečią kartą ji buvo iškelta Gedimino bokšte 1939 spalio 29 d., Lietuvai vėl atgavus Vilnių. Ji buvo nuleista prasidėjus sovietų okupacijai ir Lietuvos aneksijai.

Ketvirtą kartą vėliavą Gedimino kalno pilies bokšte 1944 m. balandžio 5 d. iškėlė lietuviško kovinio junginio savanoriai. Ją ilgam nuleido sovietų „išvadotojai“.

Nuo penktojo jos iškėlimo Gedimino bokšte 1988 m. spalio 7 d. Lietuvos trispalvė čia tebeplevėsuoja iki šiol.

7. NEPRIKLAUSOMYBĖS AKTO PASIRAŠYMAS

Signatarų namai
Pilies g. 26, www.lnm.lt

+370 523 14437
Darbo laikas: II-VI 10:00 - 17:00

XX a. pradžioje šis pastatas priklausė pirkliui Kazimierui Štraliui. Pirmajame aukšte veikė cukrainė, aukščiaui buvo įrengti butai nuomai. Butą nr. 2 nuomojosi Lietuvos draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Centrinis komitetas, kambaryje į dešinę nuo balkono buvo Komiteto raštinė, o į kairę – jo pirmininko Antano Smetonos kabinetas.

1918 m. vasario 16 d. prie kabinete tebestovintčio oda mušto stalo susirinko 1917 m. rugsėjo mėn. Vilniaus konferencijoje išrinkta 20 žmonių Lietuvos Taryba. Visiems išdalyti plunksnakočiai, paruoštos rašalinės, Jonas Basanavičius garsiai perskaitė Nepriklausomybės Aktą ir pasirašė jį pirmas, o kiti Lietuvos Tarybos nariai pakviesti abėcėlės tvarka. Jonas Vileišis norėjo pasilikti plunksnakočį kaip istorinę relikviją, tačiau buvo liepta jį grąžinti kaip Komiteto nuosavybę. Pasirašę Aktą, signatarai greičiausiai nusileido papietauti į apačioje buvusią arbatinę, o po to iki vėlaus vakaro dėliojo tolesnius veiksmus – valstybę dar reikėjo sukurti.

Iki vasario 16 d. Lietuvos Tarybos posėdžiai vyko Lietuvos mokslo draugijoje Aušros Vartų g., jos vadovo J. Basanavičiaus kabinete. Daktaras taupė tada labai brangias malkas, sėdėdavo „kailinėliais užsivilkęs“ ir beveik nekūrendavo krosnies. Šalčio neapsikentę Tarybos nariai nusprendė rinktis Komiteto patalpose K. Štralio name, kur įvyko ir pats svarbiausias, 1918 m. vasario 16 d. posėdis.

8. LIETUVIŠKAS KNYGYNAS

Marijos ir Jurgio Šlapelių namas-muziejus
Pilies g. 40, www.slapeliumuziejus.lt

+370 526 10771
Darbo laikas: III-VI 11:00 - 17:00,
VII 11:00 - 16:00

Lietuvybės gavimino sūkuriai Jurgį Šlapelį įsuko dar besimokantį Mintaujos gimnazijoje dabartinėje Jelgavoje, Latvijoje. Ten jį globojo mokytojas Jonas Jablonskis. Jo namuose J. Šlapelis susipažino su Juozu Tumu-Vaižgantu, Gabrieliumi Landsbergiu-Žemkalniu, Pranu Mašiotu ir Liudvika Didžiuliene, kuri Mintaujoje buvo įkūrusi moksleivių bendrabutį ir globojo lietuvių vaikus. Jurgis Šlapelis su Antanu Smetona pasižymėjo kaip aršiausi maištautojai, galiausiai išprašyti iš gimnazijos be teisės sugrįžti. Gavęs stipendiją mokytis Maskvoje, J. Šlapelis studijavo mediciną tik tam, kad kaip jaunas specialistas būtų nukreiptas dirbti į Lietuvą. Vos grįžęs į Vilnių, rašė lietuvių spaudoje ir įsteigė lietuvių kalbos tobulinimosi kursus, kuriuose susipažino su būsima žmona, pagrindinio vaidmens atlikėja pirmojoje lietuviškoje operoje „Birutė“, knygneše Marija Piaseckaite.

1906 m. jie abu atidarė knygyną Dominikonų g., kuris be pertraukos veikė 40 metų ir išgyveno visas penkias Lietuvos okupacijas. Jis tapo lietuviybės sala Lenkijos okupuotame Vilniuje. Jo gerąją dvasia visus tuos metus ištikimai buvo Marija Šlapelienė. Nuolat persekiojami, kaltinami nelegaliu literatūros platinimu, Šlapeliai jautė pareigą likti ir globoti lietuvibę Vilniaus tautų katilė. Jie nesiliovė tikėję, kad Vilnius bus sugrąžintas, tik nemanė, kad tai sutaps su dar viena visos Lietuvos okupacija.

9. LIETUVIŠKOS DAILĖS IR MUZIKOS IŠTAKOS

M. K. Čiurlionio namai
Savičiaus g. 11, www.mkcnamai.lt

+370 526 22451
Darbo laikas: I-V 10:00 - 16:00

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis vertinamas kaip žymiausias kada nors gyvenęs Lietuvos dailininkas ir kompozitorius. Muzikos pradėjo mokytis padedamas tėvo, vėliau – Mykolo Oginskio Plungės dvaro orkestro mokykloje. M. Oginskio remiamas studijavo Varšuvos muzikos institute ir Leipcigo karališkoje konservatorijoje. Ten jis susidomėjo ir dailė, kurios aistringai mokėsi Varšuvos mokyklose. Atvykęs į Vilnių, susipažino su lietuvių inteligentais, tarp jų – ir su Sofija Kymantaite, kuri ir tapo įsitraukimo į lietuviškų draugijų veiklą įkvėpėja. Trumpa, tačiau švelni ir turbinanti jūdvių meilės istorija rutuliojosi būtent Vilniuje.

Čia M. K. Čiurlionis surengė ir pirmąsias dailės darbų parodas, vadovavo „Vilniaus kanklių“ draugijos chorui, sudarė atskirą vyrų choro grupę, kuri dainavo jo paties harmonizuotas lietuvių dainas, koncertavo kaip pianistas ir dirigentas, rašė dailės ir muzikos klausimais. Lietuvių mokslo draugijos visuotiniame susirinkime jis tapo Dainų ir gaidų rinkimo komisijos nariu. Vėliau M. K. Čiurlionis dažnai važinėjo į Sankt Peterburgą, ieškojo ryšių su artimos pakraipos rusų menininkais ir galimybių eksponuoti savo darbus. Ten susipažino su rusų dailininku M. Dobužinskiu, jau įkvėptu Vilniaus grožio. Nuolatinė įtampa ir skurdas alino dailininko sveikatą. Psichologinį ir emocinį pervargimą jis gydėsi sanatorijoje Pustelninke, Lenkijoje, kur peršalęs mirė nuo plaučių uždegimo.

ŽEMĖLAPIS

